

Streszczenie

Praca dotyczy międzynarodowych stosunków ekonomicznych Islamskiej Republiki Iranu w latach 1979–2018. Autor rozpoczyna analizę od uwarunkowań, wśród których za najważniejsze uznał historyczne, surowcowe i geopolityczne, a kończy na prognozach rozwoju tych stosunków.

Na początku XX wieku na terenie ówczesnej Persji, potem Iranu, doszło do odkrycia znaczących złóż surowców energetycznych (ropy i gazu). Ich efektywna eksploatacja wiązała się jednak z koniecznością wykorzystania zagranicznych inwestycji bezpośrednich (BIZ). Stały się one nie tylko źródłem rozwoju gospodarczego państwa, ale – wraz z rosnącym znaczeniem surowców energetycznych w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych – także powodem uzależnienia gospodarczego oraz – częściowo i stopniowo – politycznego irańskich władz od podmiotów zagranicznych. Reakcją na to uzależnienie były podjęte próby (Mosaddeq) odzyskania pełnej kontroli nad wydobywaniem i dystrybucją surowców, a tym samym suwerennego kształtowania miejsca państwa w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych. Doprowadziło to do powstania Islamskiej Republiki Iranu.

Zmiana ustroju, przyjęcie nowej Konstytucji wpłynęło zasadniczo na relacje gospodarcze ze światem. Była to zmienna rewolucyjna, która doprowadziła do całkowitej przebudowy międzynarodowych obrotów handlowych Iranu oraz zagranicznych inwestycji w Iranie. Uwarunkowania geopolityczne i surowcowe doprowadziły do konfliktu ze Stanami Zjednoczonymi, czego największą konsekwencją były nakładane na irańską gospodarkę sankcje. Stały się one podstawową przyczyną zmniejszenia znaczenia Iranu w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych ze względu na izolację większości sektorów jego gospodarki. Zarówno obroty handlu zagranicznego Iranu, jak i ilość i wielkość BIZ pozostają na niskim poziomie, nieodpowiadającym potencjałowi geopolitycznemu i energetycznemu tego państwa.

Dodatkowym czynnikiem, który determinuje miejsce Iranu w stosunkach międzynarodowych są jego ambicje polityczne dotyczące poszerzania sfery wpływów na Bliskim Wschodzie. Iran jest także oskarżany o plany budowy broni atomowej, na co nie może pozwolić przede wszystkim Izrael, największy sojusznik USA. Przyjęte w 2015 r. porozumienie JCPOA było szansą na otwarcie gospodarki Iranu, zniesienia sankcji w zamian za rezygnację z programu atomowego. Zmiana prezydentury w USA wraz z silnym przywództwem w Izraelu doprowadziły do zerwania porozumienia i powrotu do izolacji Iranu w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych.

Zdaniem autora w bliskiej perspektywie (dekady) bardziej prawdopodobny jest scenariusz pozostawiania Iranu w izolacji, ale i utrzymania ustroju państwa (islamskiej republiki), niż zgody USA na powrót do polityki otwarcia czy obalenia ustroju. Porozumienie to należy uznać paradoksalnie za krótkotrwałą anomalię, która umożliwiła Iranowi i innym uczestnikom stosunków międzynarodowych nawiązanie wzajemnie korzystnych relacji gospodarczych.

Abstract

This research studies the international economic relations of the Islamic Republic of Iran from 1979 to 2018. The author begins by analysing the circumstances that he considers among the most important – in terms of history, raw materials and geopolitics – and ends with some predictions for the development of these relations.

In the early 20th century, significant deposits of raw energy materials (oil and gas) were discovered in the area of what was then Persia, later Iran. However, their effective exploitation was associated with the need for foreign direct investments (FDI). They became not only a source of economic development of the country, but also – with the increasing importance of energy resources in international economic relations – a source of economic as well as the partial and gradual political dependence of the Iranian authorities on foreign entities. In response to this dependence, attempts have been made (Mosaddeq) to regain full control over the extraction and distribution of raw materials and thereby shape the country's place in international economic relations as a sovereign state. This led to the establishment of the Islamic Republic of Iran.

The change of political system and the adoption of the new Constitution fundamentally affected economic relations with the world. It was a revolutionary variable that led to a complete reconstruction of Iran's international trade and foreign investment in Iran. The geopolitical conditions and raw materials led to a conflict with the United States, the greatest consequence of which was the imposition of sanctions on the Iranian economy. They proved to be a major cause of Iran's decline in international economic relations due to the isolation of most of its economic sectors. Both Iran's foreign trade turnover as well as the total volume of FDI remain at low levels that do not match the country's geopolitical and energy potential.

An additional factor that determines Iran's place in international relations is its political ambition to expand its sphere of influence in the Middle East. Iran has also been accused of planning to build nuclear weapons, which cannot be allowed to happen primarily by Israel, the United States' greatest ally. The JCPOA adopted in 2015 was an opportunity to open up the Iranian economy, lifting the sanctions in return for abandoning the nuclear programme. The change of presidency in the United States, along with strong leadership in Israel, led to a break the agreement and a return to the isolation of Iran in international economic relations.

According to the author, in the near future (a decade) it is more likely that Iran will remain isolated, but also maintain the political system of the country (Islamic Republic) than the United States agreeing to return to the policy of opening or overthrowing the system. This agreement should be considered, paradoxically, as a short-term anomaly that has enabled Iran and other international participants to establish mutually beneficial economic relations.